

RENÉ GUÉNON

Francmasonerie și companionaj

Studii și articole

Cuvânt-înainte:

VASILE ZECHERU

Introducere:

GELU VOICAN VOICULESCU

Traducere din limba franceză:

GABRIEL AVRAM

EDITURA HERALD
București

CUPRINS

Cuvânt-înainte	5
Introducere	18
Notă finală	67
Distincții semantice în terminologia masonică	67
Doctrina masonică	71
Concepții științifice și ideal masonic	73
Gnoza și Francmasoneria	83
Ortodoxie masonică	87
Înaltele grade masonice	92
Marele Arhitect al Universului	96
Regimul scoțian rectificat din 1776 până în 1815	109
Un proiect al lui Joseph de Maistre pentru unirea popoarelor	142
„By-ways of freemasonry” de rev. John T. Lawrence	152
Polemica în jurul Superiorilor Necunoscuți	157
Un inițiat al societăților secrete superioare, Franciscus <i>Eques a capite galeato</i> (1753-1814)	159

Stricta observanță și superiorii necunoscuți	164
Despre superiorii necunoscuți și despre „astral”	182
Despre puterile oculte	199
Inițierea meșteșugărească:	
companionaj și masonerie	215
Constructorii din Evul Mediu	217
Colonia sau Strasburg?	223
Companionajul și boemienii	226
Zidari și dulgheri	231
Inițierea feminină și inițierile de meserie	236
Monograma lui Christos și inima în vechile mărci corporative	242
Mărcile breslelor și sensul lor original	257
Simbolismul masonic	265
Cuvântul pierdut și cuvintele substituite	267
Heredom	287
Pelerinajele	291
Martinez de Pasqually și Aleșii Cohen	299
Enigma Martinez de Pasqually	301
O nouă carte despre ordinul Aleșilor Cohen	325
Documente inedite despre ordinul Aleșilor Cohen	333
Instrucțiuni asupra creației universale materiale temporale și asupra numărului șesimii care a zămislit-o și raporturile sale cu ființa umană	338
Prima instrucțiune	338
A doua instrucțiune, din ziua de luni, 20 ianuarie 1774	343

A treia instrucțiune din ziua de vineri, 14 ianuarie 1774	346
A patra instrucțiune de luni, 17 ianuarie 1774	347
A cincea instrucțiune de vineri, 21 ianuarie 1774	352
„Roza-cruce din Lyon”	359

CUVÂNT-ÎNAINTE

Cea mai spectaculoasă lucrare a destinului, cea care i-a consolidat lui René Guénon (1886-1951) statutul de mare maestru spiritual¹, va fi fost postumă, firească, asemenea unui premiu acordat pentru întreaga activitate. În anii de după dispariția fizică a mărturisorului predaniei², receptarea operei guénoniene s-a amplificat treptat, evidențiindu-se astfel misiunea sa de argonaut al spiritului și apostol al tradiției primordiale³. Clari-tatea și rigoarea discursului acestui veritabil *spiritus rector*⁴ și, cu deosebire, dimensiunea adânc vizionară a mesajului său îi aduc astăzi, ca suprem omagiu pe care contemporanii i l-au refuzat, un impresionant număr de adepți și o recunoaștere universală.

Cu certitudine, fiind întruchiparea simplității înseși, Guénon n-ar fi acceptat să i se atribuie astfel de superlative și epitete precum cele menționate în paragraful anterior. Ele însă n-au fost inventate de semnatarul textului introductiv, ci i-au fost conferite

¹ Jean Brosse, *Maeștrii spirituali*, Ed. Pro Editură și Tipografie, București, 2007, pp. 566-568.

² Gelu Voican Voiculescu, *René Guénon, un mărturisor al predaniei*, Ed. Georgiana, București, 1994.

³ Gérard Messadié, *Patruzeci de secole de esoterism*, Ed. Nemira, București, 2008, pp. 325-335.

⁴ Paola Giovetti, *Mari inițiați ai timpului nostru*, Ed. Nemira, București, 2009.

de către exegeții săi, împreună cu solide argumentații care susțin toate aceste distincții. La rândul lor, comentatorii operei guénonienne n-au făcut altceva decât să constate aura de legendă a personajului. Desigur, Guénon însuși n-a dorit să devină un model, un sfânt sau un ghid spiritual; el a trăit simplu și s-a manifestat ca un om instruit și de mare valoare, iar prin opera pe care ne-a lăsat-o a încercat să amplifice percepția sacrului și a moștenirii spirituale, sugerând totodată necesitatea redresării Tradiției¹ în Occident.

După ce, în ultimul deceniu, lucrările guénonienne au apărut, rând pe rând, și în limba română, biografia autorului este, în prezent, cunoscută și de aceea nu vom insista decât asupra relației sale speciale cu masoneria. De asemenea, vom puncta, în continuare, câteva aspecte cu privire la doctrină, simbolism și istoria Ordinului masonic, tocmai pentru a facilita o mai bună înțelegere a studiilor guénonienne de circumstanță, reunite în această lucrare.

*

I. Privită retrospectiv, viața lui Guénon este mai curând liniară, uniformă și neimportantă sub raportul acțiunii și al implicării în tumultul vremurilor. Deși contemporan cu cele două conflagrații mondiale și cu nenumărate alte evenimente notabile, derularea vieții acestui ilustru explorator întru cele spirituale nu pare a fi presărată cu întâmplări ieșite din comun. În toată seria de fapte ce alcătuiesc cursul monoton al vieții sale, singura excepție de la regulă ar putea fi ruptura brutală produsă prin părăsirea lumii în care s-a născut și s-a format și mutarea sa definitivă la Cairo.

¹ Guénon definește Tradiția spunând: „...nu există și nu poate să existe nimic cu adevărat tradițional care să nu conțină un element suprauman. Acesta este punctul esențial care constituie oarecum însăși definiția tradiției și a tot ce se leagă de ea”. (*Domnia cantității și semnele vremurilor*, Ed. Humanitas, București, 1995, p. 215.)

În mare parte, peregrinările inițiatice consumate în perioada 1904-1914 pot justifica și ilustra abilitatea cu care Guénon, la maturitate, utilizează informația adecvată și, în funcție de tema aflată în dezbatere, administrează o argumentație atât de competentă. Calificarea sa evidentă lasă să se întrevadă nu doar o înțelegere superioară a adevărilor subtile, ci și o bogată experiență personală realizată prin trăirea nemijlocită a contactului cu realitatea inițiatcă. Putem să-i atribuim lui Guénon, de ce nu, chiar și o posibilă revelație iluminatorie, de natura celor descrise mai târziu în cărțile sale despre stările multiple ale ființei¹ și devenirea omului². În fond, o astfel de trăire la propriu a unor stări de conștiință non-ordinară ar explica multe din reușitele ulterioare. Un om care la doar 23 de ani a putut să scrie un eseu cu o atât de profundă încărcătură ezoterică precum „Demiurgul”³ dă semne certe că posedă o comprehensiune deosebit de extinsă în comparație cu semenii săi și că această capacitate n-a fost obținută doar prin simpla acumulare de cunoștințe.

De altfel, încă din prima sa carte, apărută în 1921, Guénon tratează ca un desăvârșit cunoscător stările mistice, cum le numește el, stări pe care omul le poate atinge doar în urma unui proces de dilatare a conștiinței individuale⁴. Tocmai de aceea și nu doar ca o simplă supoziție ar putea fi luată în calcul ipoteza potrivit căreia, în acel deceniu al căutărilor inițiatice, morfologia și neurofiziologia creierului guénonian au cunoscut modificări semnificative care, la rândul lor, au determinat o anumită eferves-

¹ René Guénon, *Stările multiple ale ființei*, Ed. Herald, București, 2012.

² René Guénon, *Omul și devenirea sa după Vedanta*, Ed. Herald, București, 2014.

³ Publicat în revista „La Gnose” nr. 1/1909 condusă de Guénon (sub hionimul Palingenius); în paginile acestei reviste, Guénon a publicat peste 20 de articole, între care și câteva referitoare la francmasonerie.

⁴ Vezi cap. X, „Realizarea metafizică” din *Introducere generală în studiul doctinelor hinduse*, Ed. Herald, București, 2006, pp. 135-140.

cență creatoare, o vizibilă creștere a capacităților intelectuale, emoționale și spirituale și, ca atare, o amplificare a clarității cugetului său.

În anul 1906, Guénon a intrat în contact cu Papus¹ și cu celebra sa Școală hermetică pariziană unde novicele de atunci învăța să „vadă” realitatea dintr-o altă perspectivă. Deosebit de interesat și de receptiv în ceea ce privește problematica spirituală, tânărul nostru nu a trecut neobservat: la scurt timp a fost inițiat într-o lojă masonică apropiată Ordinului martinist (structură iregulară). În paralel, avansează foarte repede în cadrul Ritului Scoțian unde ia contact cu idealurile, simbolistica și revelațiile gradelor înalte. De menționat că Guénon n-a trecut niciodată, în mod regulat, prin gradele de ucenic, calfă și maestru mason. Este posibil însă ca el să fi fost inițiat, sub spadă sau printr-un ritual simplificat, de către un Inspector General 33° al Ritului Scoțian. În epocă, au mai existat astfel de situații.

Tot acest iureș inițiativ îl va fi ajutat pe Guénon să constate, între altele, starea de profundă decădere a masoneriei în raport cu preceptele Tradiției. Fire polemică fiind și decepționat peste măsură de neospiritualismele care făceau ravagii în acele timpuri, tânărul inițiat are o atitudine de frondă² față de ierarhii vremii. Totodată, încercând o reformare din mers, va întemeia, împreună cu o parte din frații care-i împărtășeau convingerile, Loja Melchizedek și apoi Ordinul Templului Renovat a cărui conducere o preia pentru scurt timp.

¹ Gérard Encausse (1865-1916) – figură proeminentă a ocultismului, teozof, cabalist, francmason, Mare Hierofant al Ritului Antic și Primitiv Memphis-Misraim. Papus a organizat și a fondat Consiliul General Suprem al Riturilor Unite ale Masoneriei Antice și Primitive.

² Părăsește ostentativ lucrările Congresului spiritualist și masonic (1908).

În anul 1910, Guénon a fost exclus din Ordinul martinist, însă își va continua activitatea masonică, de la începutul anului 1912, în Loja Thebah din obediența Marii Loji a Franței; va participa cu regularitate la lucrările acestui atelier până în 1916. Izbucnirea războiului are ca efect, inclusiv, o masivă intrare în adormire a lojilor masonice din întreaga Europă. În linii generale și foarte succint spus, aici se încheie experiența masonică guénoniană. În anul 1912, va primi inițierea ca ucenic în *tariqa* Șadhiliya și astfel opțiunea sa pentru sufism devine pe deplin asumată prin jurământ și consacrare. Din acel moment, René Guénon nu va mai părăsi calea sufită, până la finele vieții sale.

După război, poate și ca urmare a decepțiilor pe care le-a trăit, interacțiunea lui Guénon cu fenomenul masonic va fi mult mai rezervată. Până în 1930, când va pleca definitiv în Egipt, Guénon își va concentra efortul pe editarea lucrărilor sale¹ și pe publicarea unor articole cu conținut ezoteric, unele dintre acestea fiind replici sau corecții la diverse apariții editoriale, mai mult sau mai puțin riguroase în raport cu preceptele tradiționale.

Ajuns la Cairo (avea pe atunci 44 de ani), Guénon nu se arată interesat să intre în legătură cu masoneria egipteană, cu toate că, la acea vreme, atelierelor din capitala Egiptului erau frecventate de numeroși europeni și de autohtonii educați în Occident. Pe scurt, pentru perioada 1931-1951, biografia lui Guénon nu au identificat date și informații care să ateste participarea acestuia la viața masonică din țara de adopție.

¹ *Introduction générale à l'étude des doctrines hindoues* (1921); *Le Théosophisme, histoire d'une pseudo-religion* (1922); *L'erreur spirite* (1923); *Orient et Occident* (1924); *L'homme et son devenir selon Védanta* (1925); *L'ésoterisme de Dante* (1925); *Le Roi du Monde* (1927); *La crise du monde moderne* (1927); *Autorité spirituelle et pouvoir temporel* (1929); *Le symbolisme de la Croix* (1931).

INTRODUCERE

Veți cunoaște adevărul, iar adevărul vă va face liberi!

(Ioan 8,32)

Printre organizațiile inițiatice la care a fost afiliat René Guénon, încă de la vârsta de 22 de ani, francmasoneria era singura occidentală. Mai primise una vedantină șivaită (șankariană¹), de la Keșav Gangadhar Tilak², una daoistă de la Nguen

¹Doctrina nondualității care depășește perspectiva dualismului cartezian și, în general, opoziția dintre monism și dualism. Fără vreun echivalent în gândirea europeană, termenul de „nondualitate” provine din traducerea exactă, din limba sanscrită, a cuvântului *advaita-vada* = doctrina nondualității, concepție fundamentală a lui Șankara, definitorie pentru gândirea vedantină șivaită. René Guénon a preferat cuvântul nondualitate, în loc de nondualism, deoarece terminația -ism prezenta supărătorul inconvenient de a fi sufixul care în limbajul filosofic uzual desemnează curente filosofice. Extinzând negația asupra întregului cuvânt „dualism”, s-ar fi putut crede că ea se aplică doar concepției sistematice a dualismului. Nondualitatea trecând dincolo de Ființă, este singurul tip de doctrină care răspunde universalității Metafizicii, depășind de departe întinderea oricărei filosofii. De altfel, diversele sisteme filosofice se reduc, în general, sub un raport sau altul, la monism sau la dualism. Marile probleme ale filosofiei sunt însă nule în fața Metafizicii, deoarece atunci când e vorba de sensul lor profund, ele pălesc, dispărând tocmai fiindcă n-au vreunul...

²Lokamanya Bâl Keșav Gangādhar Tilak (1856-1920), matematician și publicist indian neoccidentalizat, activist în Partidul Congresului din 1890, militant naționalist pentru independența Indiei și împotriva sistemului

Van Cang¹ și una sufită, de la pictorul suedez Ivan Gustav Aguëli², alias Abdul Hâdi („Slujitorul Călăuzei”), pe care René Guénon îl cunoscuse încă din 1910, când acesta venise la Paris, după o ședere de 7 ani, la Cairo, unde editase, împreună cu Enrico Insabato, revista „Il Convito”. Nu este exclus ca tânărul René Guénon să fi fost introdus deja în ezoterismul islamic – *at-tassawuf* – de către Léon Champrenaud, alias Abdul Haqq („Slujitorul Adevărului”), care mai era, sub numele de Noël Sisera, membru al Consiliului Suprem al Ordinului Martinist al lui Papus, precum și episcopul neognostic Theophan. (S-a glosat mult asupra învățătorilor orientali neștiuți ai lui René Guénon – nimic nu-i obligă pe adevărații săi „inițiatori” să fi fost

educațional britanic, pe care-l considera nociv, fiind antitraditional. A fost mentorul lui Mohandas Gandhi (1869-1948) și prietenul lui Șri Aurobindo Ghose (1872-1950). Autor al cărților – în versiune franceză – *Origine Polaire de la Tradition Védique* și *Orion ou Recherche sur l'antiquité des Védas*, Ed. Archè, Milano/Paris, 1979, 382 p. și, respectiv, 1989, 240 p.

¹ Fiul lui Tong Sang Nguyen te Duc-Luat care-l inițiase pe Georges Albert-Eugène Puyou de Pouvoirville (1861-1940), sub numele de Matgioi = *Ochiul Zorilor* (în Ordinul martinist, numindu-se Mogd, iar ca episcop neognostic, Simon).

² Sau John-Gustav Aguelii (1869-1917). *Eramuqqadam*-ul (locuitorul, imputernicitul) pentru Europa, al șaiului Abdar-Rahman („Slujitorul Clementului”) Illaiș al-Kabir al-Alim al-Malki al-Maghribi (?-1929), din Cairo, unde acesta conducea o organizație inițiatică, aparținând ramurii *șadhiliya* a ezoterismului islamic, întemeiată în Africa de Nord, de Hasan aș-Șadhili (1196-1252), care se revendica, la rândul său, din *akbariya*, confrerie sufită a vestitului șaii andaluz Muhi ad-Din ibn Arabi (1165-1240), supranumit al-Akbar („Marele”). Șaiul Abdar-Rahman Illaiș (*aș-șaiih* = „bătrân”, echivalent în arabă cu stareț, ca părinte duhovnicesc, având și sensul de maestru, de îndrumător spiritual, în jurul căruia se agregă o confrerie sufită – *tariqah* = „cale”, iar la figurat – în sufism –, cale spirituală, organizație inițiatică) era succesorul tatălui său, cu același nume, restauratorul în ordinul exoteric, al ritului *malikit*, respectiv, una din cele patru școli de drept canonic sunnit.

personaje istorice cunoscute...) Desigur, în afară de influența formativă nemijlocită în domeniul filosofiei a profesorului său Albert Leclère (1867-1920), specialist în presocratici, și a canonicului parohului din Montliveault, Ferdinand Gombault (1854-1947), privind praeternaturalul și fenomenologia lumii intermediare, este de presupus că tânărul René Guénon ar fi avut acces la opera lui Giambattista Vico, Frédéric de Rougemont, R. Creuzer, de Brière, Frédéric de Portal, a abatelui Jallabert, Antoine Fabre d'Olivet, Alexandre Saint-Yves d'Alveydre, F. Ch. Barlet, Colebrooke, Bal Ganghadhar Tillak etc. Bănuielile nu se bazează pe vreo probă concretă, ci, mai degrabă, pe similitudini și corespondențe cu vederile acestor autori, ale căror lucrări, fiind un poliglot, le-ar fi putut citi în original.

Inițierea sa timpurie într-o lojă masonică iregulară, aparținând unei surse „operative” franco-scoțiene anterioare constituirii Marii Loji a Angliei în 1717¹, conferă studiilor sale despre francmasonerie și despre companionaj o importanță deosebită, ele nefiind de inspirație livrescă, ci rezultatul unei experiențe trăite nemijlocit. Desigur, asta nu impietează asupra caracterului impersonal al scrierilor lui René Guénon, astfel că biografia sa, ca schemă explicativă a persoanei, nu contează prea mult, din moment ce depășirea individualității guvernează viața oricărui om dăruit contemplației. Deconștiințarea și trecerea dincolo de limitările experienței psiho-mentale a eului, cu toate contingențele sale, fac inutilă și irelevantă menționarea feluritelor aspecte factologice sau a anumitor detalii anecdotice din viața unui inițiat.

Povestirea unui demers inițiat, raportată la repere de timp și de spațiu, ar apărea incoerentă și contradictorie, neverosimilul făcând să pălească exemplarul. Privată de finalitatea inițiată,

¹ Probabil Guild of Operative Freemasonry, condusă de Clement Stretton (?-1915).

„istoria” vieții lui René Guénon este chiar superfluă. Cu toate acestea, în virtutea unor rutine încetățenite, merită totuși expuse în această introducere câteva repere biografice legate de activitatea sa masonică.

*

Dar mai înainte, pentru o mai bună înțelegere a contextului, trebuie să evocăm spiritul aceluia sfârșit de veac, respectiv, al așa-numitei *belle époque* care, de fapt, s-a prelungit până în 1914, secolul următor – cel de-al XX-lea – fiind considerat *secolul scurt*, pentru că, pe lângă faptul că a debutat abia când a izbucnit Primul Război Mondial, s-a terminat mai devreme, în 1989, odată cu falimentul comunismului.

Personajele implicate în ocultismul francez au în comun, în ciuda diversității particularităților caracteriale, o anumită atracție pentru efecte și fenomene mai stranii, pentru mister, pentru magie sau „magnetism”, totul învăluit într-un vag teoretic nebulos, în care noțiuni confuze de cabală, adică doctrina ezoterică ebraică, filtrată prin varianta ei creștină,¹ erau amestecate cu elemente disparate din doctrinele orientale, defectuos interpretate de europeni. Animați, desigur, de o autentică sete de cunoaștere, dorind să depășească ceea ce învățaseră la școală sub semnul pozitivismului, toți acești oameni se lăsau antrenați într-o reverie poetică (unii chiar fiind poeți simbolști), ajungând să fie copleșiți de fantezii necontrolate. Confundau ipotezele cu concluziile, ajungând să se iluzioneze cu ușurință, chiar dacă se credeau metodici și sistematici. Imaginarul le juca feste rizibile, ei semănând uneori cu acei curteni din povestea cu hainele împăratului...

Din dorința unei legitimități, chiar cu prețul simulacrului sau al falsificării, cumulau multiple „inițieri”, amăgindu-se cu o

¹ Spre deosebire de *cabala hermetică*, practică începând din Renaștere și constând dintr-un joc de echivalențe fonetice și de substituții, bazate pe etimologiile grecești sau latine.

apartenență închipuită la diverse organizații inițiatice revoluate, a căror extincție era deja consumată încă din epoca antică sau din cea medievală. Asemenea filiații fanteziste erau escamotate la umbra secretului inițiativ, continuitatea transmisiei fiind inexistentă. Chiar și valabile, cum era cazul celor francmasonice, inițierile rămâneau *virtuale*, nedepășind acest stadiu incipient, ca să devină *efective*, datorită decăderii acestei organizații în epoca modernă, în care inițierea a fost redusă – prin trecerea de la *operativ* la *speculativ* –, doar la un formalism steril.

Vanitatea și slăbiciunea pentru aspectele exterioare și superficiale îi făceau să râvnească la titluri și la funcții cât mai sonore, fiecare dorindu-și pentru sine o poziție dominantă. De aici, numeroase conflicte și rivalități personale pentru conducerea unor organizații efemere, fără vreun suport real. Între acești închipuiți până la mitomanie se declanșau adevărate competiții de orgoliu și lupte intestinale, diferitele grupusculi înmulțindu-se prin sciziparitate... Mânați de ambiții deșarte, înrobiți amorului propriu, ocultişti erau fascinați de titulaturi cât mai răsunătoare (de pildă, își ziceau, cu afectare, hierofanți...) și de recuzita spectaculoasă a ceremonialurilor absconse, unde se făcea risipă de cordoane, de eșarfe, de colane sau de alte insigne strălucitoare... Fiecare își atribuia un pseudonim cât mai obscur – zis emfatic *nomen mysticum in ordinem*. Cum mulți ocultişti ascundeau apartenența lor la alte organizații, își luau fiecare câte un alt pseudonim, ținut bineînțeles secret. Situație generatoare de multiple confuzii și complicații... Secretomania lăsa câmp liber echivocurilor, disimulând trișeriile și impostura.

Toate aceste obișnuite micimi omenești, exacerbate de inflația eului, nu prea erau compatibile aspirațiile inițiatice care, dimpotrivă, tindeau spre detașare de aspectele lumești. Experiența phiho-mentală a eului trebuia depășită printr-un demers de esențializare, de căutare lăuntrică a Sinelui – în final, trecându-se dincolo de limitările individualității.

Interesați mai mult de mondenitatea cercurilor ezoterice, decât de contemplație, viața agitată de intrigi a acestor coterii ocultiste se consuma în saloanele pariziene, la sediile unor librării-edituri sau în redacțiile unor reviste de profil. De pildă, frecventau salonul contesei de Adhémar (în fiecare miercuri) sau salonul din Avenue Wagram, al celebrei lady Caithness, ducesa de Medina-Pomar. De asemenea, la cabaretul Chat Noir¹ se întâlneau, alături de tinerii ocultiști, Ferdinand de Lesseps, Auguste Holmes, solista de operă Emma Calvé, Anatole France, Maurice Barrès, Victor-Émile Michelet etc.

Ocultismul francez era dominat de figura neobositului animator dr. Gérard Anaclet Vincent Encausse (1865-1916) – Papus², care, din 1882, s-a implicat în mișcarea zisă martinistă, pe fondul efervescenței neospiritualiste din epocă – reacție compensatorie la pozitivismul limitativ al secolului al XIX-lea, numit atât de sugestiv de Léon Daudet *secolul stupid*...

Deși această mișcare se revendica de la renumitul teosof din secolul al XVIII-lea, Louis Claude de Saint-Martin, în afară de nume, ea nu prea avea, în realitate, nimic comun cu opera sa. De altfel, Alexandre Albéric Thomas (1886-1914) arăta într-un răspuns adresat fratelui Ch.M. Limousin, publicat în revista „L'Acacia”, din 1907, că n-a existat niciodată un *martinism*, ci, mai degrabă, un *papusism* imaginat de Papus și că acesta din urmă n-a început să-l lanseze sub acest nume de martinism decât în 1889.

¹ Înființat în atelierul pictorului Rodolphe Salis, în 1881, pe str. Rochechouart, la sugestia lui Émile Goudeau care avea un cerc literar – *Les hidropathes*, format din poeți și cântăreți care se întruneau până atunci în localul Soleil d'or, aflat pe b-dul Saint-Michel.

² Nume mistic, de la geniul medicinei Papus, menționat în anticul *Nuctemeron* („Ziua nopții”), text atribuit taumaturgului de inspirație pitagorică Apollonius din Tyana (16-98 d.H.), reeditat recent: *Nuctemeron*, Éd. Traditionnelles, Paris, 2002.